

Asia: VN/30511/2023

Työ- ja elinkeinoministeriön lausuntopyyntö vientivetoista työmarkkinamallia ja sovittelujärjestelmän kehittämistä koskevista hallitusohjelmakirjauksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Näkemyksenne Suomen työmarkkinamallin kehittämisestä.

Suomen työmarkkinamallin tehtävänä on vahvistaa kansantalouttamme ja edistää työllisyyttä. Mallin tulee turvata Suomen kilpailukykyä sekä tukea liittojen sektorikohtaista neuvottelutoimintaa. Mallin tulee lisäksi johtaa kannattavaan kasvuun, hyviin työehtoihin sekä järkevään palkkakehitykseen, joka osaltaan takaa Suomen kustannuskilpailukyvyn.

Kaupan liiton näkemyksen mukaan Suomeen tulisi Ruotsin tapaan vakiinnuttaa vastaava työmarkkinamalli. Ruotsissa mallista ovat sopineet vientisektorin työnantaja- ja työntekijäliitot, jotka tekevät ns. avauspalkkaratkaisun. Vaikka julkinen sektori ja yksityiset palvelualat eivät ole olleet mukana sopimassa mallista, ne ovat sitoutuneet malliin, eikä työehtosopimuskierroksen muissa sopimuksissa ylitetä viennin neuvottelemaa palkkaratkaisua.

Edellä mainitut tavoitteet koskien kansantalouden vahvistamista sekä järkevää ja kustannuskilpailukykyistä palkkakehitystä ovat saavutettavissa vain kehittämällä Suomen työmarkkinamallia Ruotsin vientivetoisen mallin suuntaan. Kaupan alan ja muiden palvelualojen palkankorotuksilla on suora yhteys kansantalouteen nimenomaan palkankorotusten kautta; työn hinnan eli palkan noustessa yritysten kustannukset kohoavat samalla, jolloin kohonneet kustannukset siirtyvät tuotteisiin ja tätä myötä tuotteiden hintoihin. Tämä kasvattaa yksikkökustannuksia, mikä johtaa kustannuskilpailukyvyn heikkenemiseen muihin maihin verrattuna. Suomen työmarkkinamalli estää osaltaan tämän ns. hinta-palkka-spiraalin muodostumista, jossa kohonneet kustannukset kasvattavat automaattisesti tuotteen hintoja. Ylipäätään kaupan alan ja muiden palvelualojen vientialoja korkeammat palkankorotukset voivat johtaa nopeasti tilanteeseen, jossa vientialojen palkankorotuspaine yhtä korkeisiin palkankorotuksiin kasvaa ja realisoituessaan heikentää Suomen kustannuskilpailukykyä entisestään.

2. Näkemyksenne hallitusohjelmakirjauksesta, jonka mukaan: ”Laissa työriitojen sovittelusta säädetään, että palkantarkastusten yleistä linjaa ei voida ylittää valtakunnansovittelijan toimistosta tai sovittelulautakunnan toimesta annettavalla sovintoehdotuksella”.

Vientivetoisessa työmarkkinamallissa vientialat avaavat neuvottelukierroksen ja määrittelevät palkankorotusten tason siten, että se ei vaaranna Suomen vientiyrittäjien kilpailukykyä. Koska myös esimerkiksi kaupan alan palkkaratkaisut vaikuttavat vientiyrittäjien kustannuksiin edellisessä kohdassa kuvatulla tavalla, vientivetoiseen työmarkkinamalliin kuuluu lisäksi periaate, jonka mukaan muut alat eivät saa ylittää viennin avauspalkkaratkaisua ja sen kustannuksia.

Vientivetoinen työmarkkinamalli ajaa viime kädessä kaikkien alojen etua, koska vientivetoisen mallin kautta saavutetaan paras mahdollinen lopputulos Suomen talouden kannalta. Jotta vientivetoinen malli toimisi oikein ja tasapuolisesti sekä toteuttaisi tavoitteitaan, on hallitusohjelmakirjauksen mukainen lainsäädäntö välttämätön.

Suomessa vientivetoista liittokohtaista työmarkkinamallia ehdittiin tosiasiallisesti toteuttaa kolmen työehtosopimuskierron verran hyvällä menestyksellä. Käytäntö osoitti myöhemmin, että vientivetoinen työmarkkinamalli ei kuitenkaan toimi ilman hallitusohjelmakirjauksen toteuttamista. Eri osapuolet eivät olleet malliin vastaavalla tavalla sitoutuneita, toisin kuin Ruotsissa. Kesällä 2022 työ- ja elinkeinoministeriön asettama sovittelulautakunta esitti kunta- ja hyvinvointialueille erillisen palkkaohjelman, jonka nojalla niiden palkat nousevat lähivuosina viennin avauksista ja täten ns. yleistä linjaa enemmän. Sovittelulautakunta poikkesi antamallaan esityksellä yleistä linjasta tehden verorahoitteisesta julkisesta sektorista palkkajohtajan työmarkkinoille.

Tämä korostaa tarvetta säätää lailla sovittelulautakunnan ja valtakunnansovittelijan työstä niin, että ne toimillaan omalta osaltaan tukevat vientivetoista työmarkkinamallia. Tällä hetkellä työmarkkinoilla vallitseva tilanne on kansantalouden näkökulmasta kestämätön.

Viimeisimmät kohtuuttoman pitkiksi venyneet työmarkkinakierrokset ovat niin ikään osoittaneet, kuinka hankalaa avauspalkkaratkaisun löytäminen tiukassa työmarkkinatilanteessa on. Vientivetoisen työmarkkinamallin avauspalkkaratkaisun tekevät nimenomaan vientisektorin liitot. Kun työehtosopimusosapuolet tietävät, että sovittelijan tai sovittelulautakunnan avulla on mahdollista saavuttaa suurempi palkankorotusprosentti kuin neuvottelemalla avauspalkkaratkaisusta keskenään, ei työmarkkinaosapuolista löydy neuvotteluhaluutta ja rohkeutta avata työehtosopimuskierron. Tämä on omiaan lisäämään alojen välistä palkkakilpailua, mikä osaltaan johtaa kustannuskilpailukykyyn menetykseen vastaavasti kuten finanssikriisin aikana vuonna 2008 tehdyissä työehtosopimusratkaisuisissa, joissa edellisiä ratkaisuja korkeammat palkkaratkaisut seurasivat toinen toistaan.

Kaupan ala on osana muita yksityisiä sektoreita ollut mukana kolmessa työehtosopimuskierröksissä, joissa vientivetoinen malli toimi. Kesä ja syyskuu 2022 osoitti kuitenkin käytännön epäkohdat mallin toteuttamiselle. Kaupan ala joutui marras-joulukuussa 2022 kohtuuttomien lakkotoimien kohteeksi puolustaessaan vientivetoista työmarkkinamallia. Kaupan ala kohtasi yhteensä 46 laitonta lakkoa, joihin osallistui yhteensä noin 1560 työntekijää. Todellisuus osoittaa, ettei nykytilanne ole kestävä ja kohtuullinen. Jotta Suomen kilpailukyky on turvattu, tulee vientimallista säätää hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti lailla.

Vientivetoinen työmarkkinamalli ei poista miltään alalta mahdollisuutta neuvotella osapuolten välillä työehto- ja palkkaratkaisua. Päinvastoin, malli luo reilut ja tasapuoliset pelisäännöt ja poistaa näennäistä ja epäreilua palkkakilpailua.

2 a). Millä tavoin vientivetoisessa mallissa voitaisiin kohdentaa palkankorotuksia sellaisille aloille tai sellaisiin tehtäviin, joissa on palkkauksen kehittämistarpeita?

Työehtosopimusten palkankorotusratkaisuissa on jatkossakin mahdollista kohdentaa palkankorotuksia sellaisiin tehtäviin tai palkkaryhmiin, joissa on eri syistä johtuvia palkkauksen kehittämistarpeita. Esimerkiksi kaupan vuoden 2023 ja 2024 palkkaratkaisuissa eri palkkaryhmien välistä eroa kurottiin umpeen, niin että kaksi alemmaa palkkaluokkaa poistuu Kaupan työehtosopimuksesta kokonaan osana vuoden 2024 palkkaratkaisua ja jatkossa kaksi kaupan alan suurinta ammattiryhmää, myyjät ja logistiikkatyöntekijät, ovat samassa palkkaluokassa. Kyse oli myös tasa-arvoa edistävästä uudistuksesta. Tämä oli mahdollista vientimallin kustannusraamin sisällä ja vientivetoista työmarkkinamallia noudattaen.

Myös optikoiden työehtosopimuksen (osapuolet Kaupan liitto ja Erto) palkkamääräyksiä on kehitetty ja muokattu merkittävästi vientivetoisen mallin rajoissa, ja työehtosopimusta on uudistettu muutoinkin monin eri tavoin.

Lisäksi yksityisen sektorin yksittäisten työnantajien on edelleen mahdollista jakaa henkilökohtaisia, työehtosopimusten mukaisten palkkojen ylittäviä palkankorotuksia ja reagoida esimerkiksi työvoimapulaan. Nämä eivät ole kuitenkaan suoraan työehtosopimuskysymyksiä, sillä työehtosopimusten tehtävänä on sopia vähimmäispalkoista ja muista vähimmäistyöehdoista aloille.

Kaupan alalla on onnistuttu niin ikään vientivetoisen mallin rajoissa merkittävästi kehittämään kaupan työehtosopimuksen sisältöä tekstejä edistämällä samalla entisestään tasa-arvoa Kaupan työehtosopimuksessa.

Lisäksi alojen välisen palkkakehityksen huomioimiseksi olemme kahdella neuvottelukierroksella toteuttaneet kaupan palkankorotukset euromääräisinä viennin kustannusraamin sisällä.

3. Millaisessa menettelyssä työmarkkinaosapuolten yhteistä hyväksyntää nauttiva työmarkkinamalli olisi mahdollista valmistella?

Työministeri Arto Satonen kutsui työmarkkinaosapuolet seminaariin 8.11.2023 ja antoi työmarkkinaosapuolille mahdollisuuden rakentaa Suomen työmarkkinamalli. Keskustelut osapuolten välillä päättyivät kuitenkin 13.12.23, kun palkansaajien keskusliitto SAK ilmoitti, että se ei jatka neuvotteluja ilman, että niihin olisi kytketty muita hallitusohjelman työläinsäädännön hankkeita.

Lisäksi mallista on yritetty saavuttaa alun perin ratkaisua keskustelu- ja neuvotteluteitse jo vuonna 2016. Mutta yhteisen näkemyksen löytäminen osoittautui valitettavasti mahdottomaksi.

On siten selvää, ettei valitettavasti ole mahdollista muodostaa menettelyä, jolla voitaisiin valmistella ja luoda konkreettinen työmarkkinamalli. Tuemme siten lainsäädäntövalmistelun aloittamista hallitusohjelman kirjauksen mukaisesti.

Tästä seuraten Kaupan liitto tukee lainsäädäntövalmistelun aloittamista hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti.

4. Onko työriitojen sovittelusta annettuun lakiin perustuvaa vapaaehtoista sovittelua tarpeellista kehittää? Voidaanko lakisääteisen sovittelujärjestelmän rinnalla kehittää liittojen keskinäistä sovittelujärjestelmää esimerkiksi työehtosopimusten rajariitojen ratkaisemiseksi (keskusjärjestöjen välinen/sisäinen konsiliaatio, vrt. vastaava menettely Ruotsissa)?

Laki työriitojen sovittelusta on uudistettu hiljattain, ja tästä seuraten Kaupan liitto ei näe tarpeita lain kehittämiseksi tässä vaiheessa.

Kaupan liitto ei näe tarpeelliseksi kehittää sovittelujärjestelmää antamalla keskusjärjestöille uusia tehtäviä. Työehtosopimusneuvottelut ovat jo pitkään rakentuneet toimialaliittojen toteuttamien neuvotteluiden ympärille, eikä Kaupan liitto näe tarpeelliseksi muuttaa tätä seikkaa.

5. Näkemyksenne työriitojen sovitteluinstituutioon kuuluvien toimijoiden (valtakunnansovittelija, sivutoimiset sovittelijat, sovittelulautakunta) merkityksestä ja roolista neuvotteluratkaisuun pääsemisessä ja työrauhan ylläpitämisessä. Kuinka lakisääteinen vientimalli vaikuttaisi sovitteluinstituutioon rooliin työmarkkinoiden toimivuuden edistämiseksi ja työriitojen sovittelussa?

Lakisääteinen vientimalli edistäisi työmarkkinoiden toimintaa ja helpottaisi työriitojen sovittelua.

Ruotsissa valtakunnansovittelija tukee vientimallia omalla toiminnallaan. Valtakunnansovittelija on Ruotsissa veloitettu sitovuudeltaan lakia vastaavalla alemmipitaisella määräyksellä noudattamaan yleistä työmarkkinamallia. Tämä on tietojemme mukaan edistänyt vientimallia Ruotsissa ja ollut tärkeä elementti sen menestymisessä. Tästä seuraten valtakunnansovittelijan rooli olisi myös jatkossa tärkeä lakisääteisestä vientimallista huolimatta. Työehtosopimusneuvotteluissa neuvotellaan pelkkää palkkaratkaisua laajemmin työehdoista ja työehtosopimuskirjauksista, eivätkä nämä ole poistumassa mihinkään. Sovitun kustannusraamin sisällä on mahdollista löytää useita erilaisia ja eri sisältöisiä ratkaisuja, joiden neuvottelemisessa valtakunnansovittelijan tai sivutoimisten sovittelijoiden rooli korostuu.

Lakisääteinen vientimalli takaisi kuitenkin sen, että myös jatkossa kaikki sovittelujärjestelmän toimijat tukisivat henkilöstä riippumatta työmarkkinoiden yleistä linjaa sekä Suomen kansantaloutta ja kustannuskilpailukykyä.

6. Tulisiko sovittelun tueksi ja työmarkkinajärjestöjen yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi edistää toimenpiteitä, joilla tuotetaan objektiivista tietoa työmarkkinoista, makrotaloudellisesta kehityksestä ja toimialakohtaisista olosuhteista? Jos kyllä, mitä nämä toimenpiteet voisivat olla?

Suomessa on useita talouden tilannekuvaa tuottavia tutkimuslaitoksia. Suomen Pankki ja valtionvarainministeriön kansantalousosasto tuottavat objektiivista tietoa. Lisäksi useat taloustutkimuslaitokset tuottavat omia ennusteitaan.

Kaupan liitto ei kuitenkaan näe tarvetta valtakunnantason elimelle tai tarkastelulle, sillä kyse on ennen kaikkea toimialakohtaisen neuvottelukulttuurin ja yhteistyön kehittämistä jokaisen alan omista lähtökohdista käsin. Neuvotteluosapuolten tulee keskenään löytää yhteinen ymmärrys toimialakohtaisista suhdannenäkymistä. Edellä kuvatusti tietoa ja dataa on jo saatavilla runsaasti.

7. Muut mahdolliset kommentit.

Lainvalmistelu hallitusohjelmakirjauksen toteuttamiseksi tulisi Kaupan liiton näkemyksen mukaan alkaa mahdollisimman nopeasti, jotta muutokset voisivat tukea tulevaa työmarkkinakierrosta, joka alkaa jo syksyllä 2024.

Vaaja Antti
Kaupan liitto

Viertolahti Pilvikki
Kaupan liitto ry